

YENİ HARFLERİN KABULÜ VE ADANA BASINI'NA YANSIMASI: “YENİ ADANA” VE “TÜRK SÖZÜ” GAZETESİ*

Şeyda ÖZÇELİK**

ÖZET

Bir ülkedeki toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik ve dini gelişmelerin halka yansması televizyon, radyo, gazete, dergi gibi basın yayın araçlarıyla olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurtuluş ve kuruluş yıllarında da basın yayın organlarının rolü oldukça önemlidir. Özellikle, Milli Mücadele zamanında halka psikolojik destek veren gazeteler, milli duyguların kuvvetlenmesinde, birlik ve beraberliğin güçlenmesinde etkin rol oynamışlardır. Ulusal basının yanı sıra yerel basın da Kurtuluş Savaşı sürecinde bölge halkını bilgilendirmiş ve halkı Milli Mücadele konusunda bilinçlendirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejimi, siyasal ve kültürel vizyonu ulusal ve yerel basında an be an yer almıştır. Devlet kurulduktan sonra gerçekleştirilen değişim ve dönüşümler yine basın kanalıyla halka ulaştırılmıştır. Bu aşamada, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş devlet haline gelmesinde dönüm noktası olan Atatürk devrimlerinin toplum tarafından anlaşılması için de dönem basınına büyük görev düşmüştür. Atatürk devrimlerinden olan Harf İnkılabı'nın duyurulma aşamasında faal olarak çalışan kurumlardan bir tanesi de dönem gazeteleridir. Yeni harflerin tanıtımı, halka öğretilmesi, Mustafa Kemal'in ve aydınların Latin harfleriyle ilgili görüşleri basında sık sık yer almıştır. Çalışmada 1918 yılında kurulan ve Adana'nın yerel yayın organı olan Yeni Adana ve 1923 yılında yayın hayatına başlayan Türk Sözü gazetelerinin fonksiyonlarından yararlanılacaktır. Bu gazetelerin, Harf İnkılabı'nın duyurması, yeni harfleri tanıtması ve uygulama sürecindeki rolleri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Harf İnkılabı, Yeni Adana, Türk Sözü.

THE ACCEPTANCE OF NEW LETTERS AND REFLECTION OF THEM TO THE ADANA PRESS: “YENİ ADANA” AND “TÜRK SÖZÜ”

ABSTRACT

The reflection of social, political, cultural, economic and religious developments in a country has been by the media like television, radio, newspaper and magazine. The role of the media in the years of

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğrenci-Doktora, Mersin Üniversitesi, El-mek: seydaozcelik@hotmail.com

liberation and foundation of Turkish Republic was also very important. Especially the newspapers provided psychological support to the public in the time of the National Struggle played an active role in strengthening the national feelings, strengthening the unity and solidarity. The local press as well as the national press informed the people of the region and got the people to become conscious about the National Struggle during the War of Independence. The political and cultural vision of the new regime of Turkish Republic established after the War of Independence was involved in national and local media moment by moment. The changes and the transformations after foundation of state were delivered to the public through the press. At this stage, to be understood of Atatürk's revolutions which were the historic moment for the Turkish Republic in becoming contemporary society was entrusted a major task of the press. It was the newspapers of the period which was one of the institutions working actively in the announcement stage of the Letter Revolution one of the revolutions of Atatürk. The introduction of new letters, the teaching to the public, the opinions of Mustafa Kemal and intellectuals about Latin letters often were been involved in the press. In the study it will benefit from the functions of Yeni Adana established in 1918 and was the local media of Adana and Türk Sözü began broadcasting in 1923. It will be exposed the announcing of Letter Revolution, introducing of new letters and the roles in the process of implementation of these newspapers.

Key Words: Press, Letter Revolutions, Yeni Adana, Türk Sözü.

GİRİŞ

Yeni kurulan Türk Cumhuriyeti'nin yapısı Osmanlı'dan sosyal, siyasal, eğitim miraslarını devralamayacak kadar laik ve çağdaş temeller üzerine inşa edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideolojisi, 1299 yılında kurulup, 1453 yılında imparatorluk ergenliğine erişen ve dünyadaki gelişmelere uzak kalan Osmanlı Devleti'nden elbette ki farklıydı. Emperyalist güçlere karşı verdiği Bağımsızlık Savaşı'ndan zaferle çıkan Türkiye'nin asıl mücadelesi, sıcak çatışmanın sona ermesiyle başlamış ve çetin çarpışması yüz yüze geldiği geleneksel bağlarla olmuştur. 600 yıllık alışkanlıkların ve geleneksel Orta Asya kültürünün izlerini taşıyan Türk halkının tanıştığı laik ve demokratik düzenle kucaklaşması hemen mümkün değildi. Sisteme entegre olma süreci sancılı olacaktı. En büyük engel ise feodal yapının beslendiği din olgusuydu. Dinin siyasi hayata ve erklere hükmetmesi Osmanlı Devleti'nin belki de en büyük handikapıydı. Saltanatın kaldırılıp, Cumhuriyetin ilanı ile başlayan bu süreç hilafetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilanı, şapka devrimi, uluslararası takvim ve saatin kabulü, medeni kanun, laik esasın kabulü, harf inkılabıyla eksen yolculuğuna devam etmiştir. Hedef; devleti "muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmak" tı. Siyasi inkılapların uygulanmasının ardından sıra sosyal ve eğitim alanını ilgilendiren inkılaplara gelmişti. Türk ulusunu bir an önce Batı uygarlığı topluluğuna katmak isteyen Mustafa Kemal, halkının koyu cehalet içinde yaşamasını en büyük gerilik olarak nitelendirmiş ve cehaleti boğmanın yolunu kütle halinde eğitilmiş, ileri bir toplum yaratmak olduğu fikrini benimsemiştir. Mustafa Kemal'e göre en köklü çözüm kurtardığı vatani ve gerçekleştirdiği inkılapları bilim ve fenin ışığında çağdaş eğitim almış, düşünceleri ve davranışları başkaları tarafından kontrol edilemeyen Türk gençliğine emanet etmektir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni bir ulus yaratmak için harcayacağı çok zamanı yoktu. En kısa yoldan eğitim sorununu çözmeliydi. Ülkede, eğitim sorunu aslında yüzyıllardan beri devam eden, bir türlü ehlileştirilemeyen çetrefilli bir problemdi. Osmanlı'dan kalan medrese

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

sistemi Cumhuriyet rejimi ile bağdaşmıyordu. Medreselerde kızlardan çok erkeklerin eğitim alması, taşradaki medreselerde yetenekli çocukların merkeze ulaşamadıkları için merkezi eğitim fırsatından yararlanamamaları, Osmanlı'ya özgü bir dil, yazı ve alfabe tarzının olmayışı okuryazarlığı hem zorlaştırıyor hem de okuryazar oranını azaltıyordu. En önemli sorun ise sistemin dünya eğitim sisteminin geride kalmasıydı.

1.Harf Devrimi'nden Önce Dil ve Alfabe Meselesi

1.a. Türklerin Kullandığı Alfabeler

Bir milletin alfabe değiştirmesinde egemenlik kaybı, din değiştirme, kültür ve medeniyet dönüşümü gibi faktörler etkili olmuştur. Tarih boyunca devlet kuran Türkler de bu nedenlerden dolayı çeşitli alfabeleri kullanmışlardır.

Türklerin kesin olarak kullandıkları bilinen ilk alfabe Göktürk alfabesidir. İlk Türk alfabesinden günümüze kalan en büyük kalıntılar Göktürkler döneminde dikilen yazıtlardır ki bu yazıtların çözümlenip, değerlendirilmesi XIX. yüzyıl (Danimarkalı B. Tomsen) sonunda olmuştur. Diğer bir alfabe Uygur alfabesidir. Arami kökenli Sogd alfabesinden (Hint- Avrupa dil ailesine mensup, kökeni İran'a kadar uzanır) çıkan bu alfabe Göktürk dönemi Türk yazısından pek farklı değildir. Uygur alfabesi daha çok dinsel eserlerin yazımında kullanılmıştır. Yusuf Balasagunlu'nun "Kutadgu Bilik" isimli eseri bu alfabe ile yazılmıştır. Bir de Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra kullandıkları Arap alfabesi vardır. Bu alfabe tüm İslam âleminin ortak dili olmuştur. Daha sonra bu alfabenin Türk diline uymadığı ortaya çıkmıştır. Rusya'daki Türklerin kullandığı Kiril alfabesi de Yunan alfabesinden esinlenerek yaratılmıştır. Alfabe, Rusya'nın komünist ve emperyalizminin dayatmasıdır. Bu dört alfabe dışında devamlı olmayan Alban (Kafkas Albanlarının alfabesi), Mani, Brahmi, Soğdi, Kubilay Han'ın icat ettirdiği Passe-Pa, Hazarların İbrani alfabesi, Yunan Grek alfabesi (Hristiyanlaşmış Türkler Karamanlar tarafından kullanılmış) de Türkler tarafından kullanılan alfabelerdir (Mahmudova, 2009, 47-51).

1.b. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları

Osmanlı Devleti'nin kullandığı Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça karışımı heterojen bir yapıdaydı. Arap harflerinin fonetik yapısından ve öğrenilme güçlüğünden dolayı okur- yazar oranı oldukça düşüktü. Bir de ortada din faktörü vardı. İslam dilinin Arapça olması ortaya din- alfabe zorunluluğunu çıkarıyordu.

Osmanlı'nın kabuk değiştirmeye başladığı 19.yüzyılda Latin Harfleri, Müslümanlığa ve İslamiyete, kültürel ve Türki değerlere düşman olarak algılanmıştır. Arap alfabesini Allah'ın gönderdiğine inanılmış, ona dini misyon yüklenmiş ve Elifba dışında her yeni değer zararlı görülmüştür. Dinin en yüksek organı olan şeyhülislamlik kurumu Latin harfleriyle medrese eğitiminin yapılmasının uygun olmadığını bildirerek, Arap harflerinden başka hiçbir yazım şeklinin İslamla bağdaşamayacağını söylemiş ve yazı reformunu dinsel motiflerle kitlemiştir. Bir taraftan da Osmanlı aydınının benimsediği Fransızca dil meselesi vardı. 1850-60'lardan itibaren Türk aydın sınıfının tümü Fransızca biliyor ve bazen kendi aralarındaki yazışmalarda Fransızca kullanacak kadar bu dili benimsiyordu. Telgrafın yaygınlaşmasıyla birlikte, Türkçenin Latin alfabesiyle ve Fransız imlasına göre yazılan bir biçimi de günlük yaşamın bir parçası haline geldi.

Osmanlı Devleti döneminde bütün yenileşme hareketlerinde olduğu gibi Türkçe ve Türkçenin doğru yazılması konusu Tanzimat dönemiyle gündeme gelmeye başlamıştır. Tanzimat döneminde, üç dilin karışımı olan Osmanlıca meselesi sık tartışılır olmuştur. Bilim dalı Arapça, edebiyat dili Farsça, halk arasında konuşulan dil ise Türkçeydi. (Gülmez, 2006, 18-19) Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda ilk adımı atan Mustafa Reşit Paşa olmuştur. Reşit Paşa, eğitimin halk arasında kolay yayılabilmesi için, bilim ve sanat kitaplarının herkesin anlayabileceği bir dille yazılmasına

önem vermiştir. Bu sebeple Ahmet Cevdet Paşa'ya, Encümen-i Dâniş hakkında bir mazbata hazırlatmıştır. Ayrıca Ahmet Cevdet Paşa tarafından Takvim-i Vakayı gazetesinde bu konuyla ilgili beyanname yayınlamıştır. (Levend, 1949, 97) Gerçekten de Türk dilinin sadeleşmesinde gazete ve dergilerin büyük rolü olmuştur. Türk gazeteciliğini kuran Şinasi, 1860'da Agâh Efendi ile birlikte çıkardığı Tercüman-ı Ahvâl gazetesini önsözünde, yazılarını herkesin anlayabileceği bir dille kaleme alacağını duyurmuştur. Şinasi, Tasvir-i Efkâr gazetesindeki yazılarda da açık ve anlaşılabilir bir dil kullanmıştır. (Levend, 99)

Elifba konusunda bazı kesimler tarafından değişiklikler önerilmiştir. Örneğin, Antepli Münif Efendi 11 Mayıs 1862'de kurucusu olduğu "Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye"de verdiği bir konferansta Arap harflerine yeni bir şekil vermek, bunların ıslahını yapmak, yazılış ve okunuşlarını kolaylaştırmak düşüncesini ortaya atmıştır. Harflerin ıslahı için bir girişim de Azerbaycanlı tiyatro yazarı Mirza Fethali Ahunzade tarafından yapılmıştır (Ülkütaşır, 2000, 17–18). Okuryazar oranının düşük olmasının sebebini Arap harflerine bağlayan Ahunzade, Ali Münif Paşayla aynı fikirdedir. Şemseddin Sami 1883 yılında yayınladığı Kamus-ı Fransevî önsözünde, Arap alfabesindeki karışıklığın kef ve vav harflerinden doğduğuna inanmıştır. (Babacan, 2009, 34)

Dil konusunda diğer bir atılım Tanin gazetesiyle olmuştur. Tanin'de yayımlanan (24 Ağustos 1913) "Türkçe Yazının İslahına Doğru Bir Adım ve Şayan-ı Dikkat Bir Teşebbüs" başlıklı yazıda Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) ve Celal Esat (Arseven)'in önerileri görülmektedir. Hikmet ve Esat'ın önerisi, dört türlü okuma önerisidir. Örneğin "و" harfini başka başka şekillerde yazmak, ك, ا, ى harflerine de bir takım işaretler koymak idi. "و" harfini Şemseddin Sami Bey, Kamus-ı Türkî'sinde o, u, ü şekillerinde okunuşunu göstermiştir. Gazete örnek yazılarla bir süre çıkmış, sonraları azalmış, sonunda da büsbütün ortadan kalmıştır (Ülkütaşır, 25–26). Türkçe kelimelerde, Arapça'da olduğu gibi hareke-i resmiye, yani üstün, esre ve ötre yoktur. Bu nedenle Türkçe kelimelerin imlasında hareke-i harfiye, yani ا و ى gibi sesli harfler kullanılmalıdır. Arapça ve Farsça kelimeler ise, hem hareke-i resmiye, hem de hareke-i harfiye kabul eder. Kimi aydınlar Latin harflerinin kabulünü desteklemeyerek, bazı işaretler kullanıp, sesli harfleri çoğaltmakla imla sorununun çözümlenebileceğini ileri sürmüşlerdir. Huruf-i munfasıla yani harflerin ayrı ayrı yazılmasını öneren aydınlar arasında Celal Sahir, Dr. Milaslı İsmail Hakkı, Dr. Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu bulunmaktadır (Ülkütaşır, 23–24).

II. Meşrutiyet döneminde de yazıyla ilgili girişimlerde bulunulmuştur. Bu yelpazede yer alan isimler İçtihad dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, gazeteci Celal Nuri (İleri), Kılıçzade Hakkı'dır (Ülkütaşır, 28). II. Meşrutiyet döneminde, Türk ulusal kimliğini İslamiyet'ten bağımsız olarak tanımlama çabaları, özellikle İttihat ve Terakki'ye yakın aydınlar arasında ağırlık kazanmıştı. Arap yazısı İslam kültürünün ayrılmaz bir parçası sayıldığı için, bu yazının terk edilmesi gerekiyordu. Bu, aynı zamanda Türk ulusal kimliğinin laikleşmesi ve kendi özbenliğini ortaya çıkarması anlamına gelecekti.

Aydınlar arasındaki düşünce ve uygulama önerileri dışında, askeriyenin içinde de yeni harflerle ilgili uygulamalar görülmüştür. Harbiye Nazırı Enver Paşa döneminde (1914'den kısa bir süre önce) yazı reformu işine girişmiş fakat başarılı olamamıştır. "Ordu Elifbası", "Hatt-ı Cedid" veya "Enverpaşa Yazısı" gibi isimler alan bu yarım kalmış reform hareketi askerliğe ait birtakım yazışmalarda kullanılmış fakat bu girişimden eski alışkanlıkları bozduğu, işleri aksattığı için vazgeçilmiştir (Ülkütaşır, 26).

19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul ve Anadolu'da Rum ve Ermeni harfleriyle basılan gazete ve kitaplar önemli bir sayı tutmaya başlamıştır. Bu yayınların kazandığı popülerlik, Türkçe'nin Arap yazısından başka yazıyla da yazılabileceği düşüncesinin benimsenmesine yardımcı olmuştur.

Harflerin ıslahı ve değiştirilmesiyle ilgili ilk resmi teşebbüs Maarif Nezaretinde kurulan "İmla Komisyonu" ile 1909'da olmuştur. Bu yönde Recaizade Mahmut Ekrem önderliğinde 1911'de "İslah-ı Huruf Cemiyeti" adlı bir dernek kurulmuştur. Bir başka dernek ise, Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa liderliğinde 1912'de kurulan "İslah-ı Huruf Encümeni" dir. Derneklerin ortak özelliği, harflerin ve imlanın ıslahıdır (Ülkütaşır, 33–34).

1.c. Cumhuriyet Döneminde Alfabe Tartışmaları

Cumhuriyet Dönemi'nde Arap harflerinin değiştirilmesi üzerindeki düşünceler 1928'den önceki yıllara dayanıyordu. İzmir İktisat Kongresi'nin, amele murahhaslarından İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı tarafından Latin harflerinin kabulü hakkında önerge vermişlerse de konu İzmir İktisat Kongresi'nden ziyade Maarif Vekâleti'ni ilgilendirdiği düşüncesiyle reddedilmiştir. Ayrıca İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu, 25 Şubat 1924 yılında Maarif Vekâleti'nin bütçesi görüşülürken ülkede okur-yazar oranının düşük olmasının nedenini, "Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada acaba benim fikrime tuğyan* ve isyan edecek var mı?" (Baydar, 1973, 262–263) diyerek Arap harflerinin zorluğu üzerinde durmuştur.

Alfabe değişikliğinin kimlik ve kültür değiştirme, dönüştürme endişesi, bu değişikliğin eleştirilmesine sebep olmuştur. Halide Edip bir çalışmada Latin alfabesinin ülke içindeki ve dışındaki Türklerle kültür birliğini bozacağını, Arap alfabesinin İslam birliğini, dini ve Kur'an'ı temsil ettiğini bu nedenle değiştirilmesinin düzeni bozacağını yazmıştır. Ayaz İshak da Arap elifbasını bırakmanın milletin bir köşesini kırmakla aynı anlama geldiğini ifade etmiştir. Bunlara karşı Ahmet Emin Yalman, Türk dilinin halk diline dönüşebilmesi için Latin harflerine geçmenin zorunluluğunu vurgulamıştır (Baran, 2009, 117). Yazı ve uygarlık arasında olumlu ilişki kuran Ahmet Cevat ise "Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı" yazısında her büyük medeniyetin genel bir yazısının olduğunu ve o medeniyeti temsil edenlerin bu yazıyı kullanma zorunluluğunu dillendirmiştir (Baran, 117–118).

Latin alfabesine karşı çıkanlar arasında Kazım Karabekir, Zeki Velidi Togan yer almıştır. Kazım Paşa, Latin harflerini kabul etmenin batı dünyası tarafından ecnebinin üstünlüğünü kabul etmekle eş değer algılanacağını, İslam âleminin zor duruma düşeceğini, kültür ve öğrenim arasındaki ilişkinin kesileceğini savunmuştur. Zeki Velidi Togan ise, Latin harfleri için "tatbiki imkânsız ve muzır" tanımlamasını yaparken, kültür buhranının yaşanacağı görüşünde olmuştur. Celal Nuri alfabe değişikliği yapılırken psikolojik, filolojik ve içtimai faktörlerin önemle incelenmesini önerirken, Kılıçzade Hakkı, Müslüman milletin dilinin Arapça olması gerekliliğini dile getirmiştir (Baran, 117–118).

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminde alfabe değişikliğiyle ilgili dinsel, siyasal, kültürel ve eğitimsel pek çok tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmalar 1 Kasım 1928 tarihi itibarıyla sona ermiş ve bundan sonra Latin harflerinin kısa sürede öğretilme çalışmaları başlamıştır.

2. Harf Devrimi ve İlk Uygulamaları

Harf Devriminin ayak sesleri Miladi Takvimin kabul edilip, rakamların değiştirilmesi ve 1926'da ticarete Türkçenin kullanılması duyulmaya başlamıştır. Her inkılâp gibi Harf İnkılâbında da halk bu inkılâba hazırlanmıştır. Mustafa Kemal çıktığı yurt gezilerinde kara tahta başına geçerek yeni Türk harflerini tanıtmıştır. Gazeteler Latin harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Şapka İnkılâbı gibi Harf İnkılâbı da önce halka sonra milletvekillerine sunulmuştur.

* tuğyan: taşma, taşkınlık; azgınlık, coşkunluk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yay. Hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi, Ankara, 2004, s.1112.

Harf İnkılâbı'nın hazırlık süreci devam ederken Dr. Rıza Nur, 1928'de İskenderiye'de Oğuzname'yi Latin Harfleri ile bastırmıştır. Bu durumun arkasından Milli Eğitim Bakanlığı, bir Dil Encümeni oluşturmuştur. Encümenin üyeleri, Mehmet Emin (Erişirgil), Mehmet İhsan (Sungu), Falih Rıfki (Atay), Fazıl Ahmet (Aykaç), Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) gibi isimlerdir (Ülkütaşır, 60–61). Encümen tarafından yayınlanan “Elifba Raporu”nda her harf tabloda tek tek gösterilmiştir. Her harfin sonuna ‘e’ sesi eklenmiştir. Yabancı alfabelerde bulunan ch, sch gibi digraf ve trigraflara yer verilmemiştir (Ülkütaşır, 62).

1928 yılının 9 Ağustosunda Atatürk, Sarayburnu Parkı'nda bir gazinoda harf devrimini halkın yoğun ve coşkulu ilgisi eşliğinde şu sözlerle ilan etmiştir:

“Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindediniz... Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır...” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997, 272–274).

Yeni Türk harflerinin kabulü bazı enteresan olaylara sebep olmuştur. Bunlardan bir tanesi Mecliste bir Hocaefendi ile İsmet Paşa arasında yaşanmıştır. Hocaefendi endişe ile: “Efendi, yumurta manasına gelen Beyza ‘dat’ ile yazılır. Hâlbuki karınca yumurtası manasına gelen beyzatülnehl’in beyza’sı ‘zi’ ile yazılır. Yeni harflerle beyzatülnehl’ni hangi ‘z’ ile yazacağız? İsmet Paşa’nın cevabı: “Çok hakları var. Beyzatülnehl’in beyza’sındaki ‘zi’yı hangi ‘z’ ile yazacağız. Canım, beyzatülnehl diyeceğimize karınca yumurtası desek kıyamet mi kopar?” (Baydar, 266–267) olmuştur. Bu anlam kargaşası normaldir. Eski yazıda 482 harf varken, yeni yazıda sadece 29 harf bulunmaktadır (Ülkütaşır, 128).

1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.000 iken okuma bilenlerin sayısı 1.120.000 kişi, bilmeyenlerin sayısı ise 12.528.000 kişidir. Yani okuma bilenlerin oranı %8,9, bilmeyenlerin oranı %91,1 idi. Harf İnkılâbı'ndan sonra ilk dört yıl içinde mevcut 1,2 milyon okuryazar sayısına 1,4 milyon insan eklenmiştir. 1876–1928 yılları arasında yaklaşık yarım yüzyıllık süre içerisinde 27.000 kitabın basıldığı tahmin edilmektedir. Harf İnkılâbından sonraki 50 yıl içinde ise 133.142 kitap basılmıştır (Baran, 122).

Harf İnkılâbı, yabancı kökenli kelimelerin atılarak aynı kelimelerin Türkçe karşılığı bulma sorununu doğurmuştur. Dilde sadeleşme bir akım haline gelmiştir. Sözlük kullanma bir ihtiyaç daha doğrusu zorunluluk haline almıştır. Şemsettin Sami “*Lisanımızı tahdit* (sınırlamak) *edelim*” derken yabancı kökenli kelimelerin Türkçe karşılığını bulalım demek istemiştir. Şimdiye kadar sınırı çizilemeyen Türk dili, kelime haznesini belirleyip, Türkçe olmayan kelimelerin Türkçe karşılığını bularak belli bir sınıra eriştirilmiştir. Dil konusunun sistematik ve düzenli takip edilebilmesi için Mustafa Kemal tarafından 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başkanı Samih Rıfat Bey, kâatibi Ruşen Eşref (Ünaydın), üyeleri ise Celal Sahir ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) olmuştur (Katoğlu, 2008, 438–439).

1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen ve 3 Kasım’da yürürlüğe giren “Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun” un ardından kanun hükümleri hemen işletilmeye başlanmıştır. Devlet dairelerinde 1 Ocak 1929’dan itibaren eski yazıya son verileceği bildirilmiştir. Yeni yayımlanacak kitaplar yeni Türk yazısıyla yazılacak, aynı yılın Haziran ayından itibaren de tapu senetleri, nüfus ve evlenme cüzdanları, askerlik belgeleri yeni yazıyla işlenecekti. Devlet dairelerindeki daktilolar hızla değiştirilmiştir. Hükümet bütün ekonomik sıkıntılarına rağmen gazete ve dergilere aylık maddi yardımda bulunarak, gazetelere yeni harflerle basım yapabilecek

teknik donanım sunmuştur. Milletvekilleri, bakanlar, müdürler, memurlar 9 Kasım 1928'de yeni harflerden sınava tabi tutulmuştur (Akalin, 2002, 31).

Yeni alfabenin kabul edilmesiyle birlikte, tüm okuyazarlar aniden okumaz yazmaz durumuna düşmüşlerdir. Yetişkinlere yeni harflerle okuma yazma öğretmek amacıyla; Halk Mektepleri, Halk Dershaneleri ve gece kursları, Millet Mekteplerine dönüştürülerek okuma yazma kampanyası başlatılmıştır (Okçabol, 1999, 252). Harf Devrimi'nin gerçekleşmesinden sonra "Millet Mektebi Teşkilatına Dair Talimatname" hazırlanmış ve 15 Aralık 1928'de yürürlüğe konmuştur. Ardından Millet Mektebi Talimatnamesine göre; Millet Mektepleri'nin açılış amacı, Türk halkına okuma-yazma öğretmek ve hayatında gerekli olan temel bilgileri vermektir. Talimatnamenin 9. Maddesi "Millet Mektepleri Teşkilatının genel başkanı ve başöğretmeni Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'dir" şeklindedir, bu maddeyle Atatürk "başöğretmen" ünvanını almıştır (Özel, 2007, 94). Fakat halkın mekteplere olan ilgisi zamanla azalmış 1929 yılında 597 bin kişi Millet Mektepleri'nde eğitim görürken 1930'ların sonlarına doğru bu sayı 30 bine kadar düşmüştür.

3.Harf İnkılâbı ve Basın

Harf İnkılâbı, Türk basınının siyasetten sıyrılıp yapısal ve mesleki sorunlara yoğunlaşmasını sağlamıştır. 1928'de bütün ülkedeki gazetelerin toplam günlük satışı 30 bini aşmıyordu. Bin kişiye sadece üç gazete düşüyordu. Okuyazar oranı yüzde beşlerdeydi. Basın ve yayın organları için sorun bambaşka özellik taşıyordu. Öncelikle yazı dizin ve sayfa bağlayan kadroların müthiş bir hızla yeni harfleri öğrenmeleri gerekiyordu. İkinci sorun bütün basımevlerinin Arap harfi kasalarını boşaltıp Latin harfleri almaları gerekiyordu. Böyle bir ortamda, bu sorunları çözmek basının kendisine kalmıştı (Koloğlu, 1993, 63).

Harf İnkılâbı'nın ardından bu inkılâbı toplumsal kanada yaymak için basın ve yayın grupları epey uğraş vermişlerdir. İnkılâbın duyurulması, tanıtılması ve uygulamaya teşvik edilmesi sürecinde basının etkisi büyük olmuştur. 1926'da Akşam gazetesinde, memleketin aydınları tarafından Latin harfleri üzerine bir anket düzenlenmiştir. Ankete Halit Ziya (Uşaklıgil), Darülfünun Tarih ve Lisaniyet müderrisi Necip Asım (Yazıksız), dilci Veled Çelebi (İzbudak), edebiyatçı Ali Canip (Yöntem), pedagoğ- edebiyatçı İbrahim Alâaddin (Gövsâ) Arap harflerini savunan yazılar yazmışlardır. (Çelik, 2009, 92- 93)

Devletin güdümündeki Anadolu Ajansı'ndan başka hiçbir evrensel haber kaynağının bulunmadığı ortamda, toplumu bilgilendirmede tek araç gazetelerdir (Koloğlu, 2009, 434-436). Yeni Türk harfleriyle beraber Türkiye basını yepyeni bir biçim almış, inkılâbın tanıtılıp, uygulanmasını kolaylaştırmada en etkili organ olmuştur (Arıkan, 2009, 83).

Atatürk İnkılâpları döneminde basın, Arap alfabesiyle basının zor olması sebebiyle Latin Alfabeti'ne geçişi desteklemiş ve yeni harflere geçiş seferberliğini uygulamaya başlamıştır. 2 Eylül 1928'de, daha sonra Ulus adını alan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi başlığını, 20 Eylül'de de ilk sayfasını, 15 Eylül 1928'de Vakit gazetesi logosunu ve bazı haberlerin başlıklarını, 29 Eylül 1928'de de Cumhuriyet gazetesi son sayfasını yeni harflerle basmıştır. Basın, yeni harflerle günlük dersler de yayınlamıştır (Tunca, 2006, 117).

Gazetenin ismi Osmanlıca. *Hâkimiyet-i Milliye* 1 Eylül 1928.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Logo Latin harfleriyle. *Hâkimiyet-i Milliye* 2 Eylül 1928.

1 Aralık 1928'den itibaren de ülkedeki tüm resmi-özel Türkçe gazete ve dergiler yeni Türk harfleriyle ve tek bir yazım kuralıyla çıkmaya başlamıştır. Aslında, yeni harflerin ilk belirmesinden itibaren, kimi gazete, yeni harflerle ilgili yayınlar bastırmışlardır. Örneğin Dil Encümeni'nin çalışmaları sırasında Siirt Mebusu Mahmut Soydan'ın Şubat 1926'da çıkartmaya başladığı Milliyet Gazetesi, Mayıs-Ağustos 1928 tarihli sayılarında Latin alfabesinin tanıtımı yönünde yazılar yayınlamış ve Türk Harf İnkılâbı'na destek olmuştur (Tunca, 117).

Aslında basın, yerel bir nitelikte doğup, ulusal ve uluslar arası boyut kazanmıştır. Küçülen dünyada yerel sorunlar daha fazla kitleyi ilgilendirmiş, yerel gelişmelere ilgi artmış ve böylece ulusal basın sırtını yerele dayamak zorunda kalmıştır. Yerel basın denince akla hep küçük çaplı işletmeler gelmesine karşılık, Cumhuriyet Türkiye'si'nin kurulmasında en çok emeği geçen güç kaynağı “Yerel Anadolu Basını” olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında kimi İstanbul gazeteleri, İstanbul Hükümetinden yana çıkarken Anadolu basını bütünüyle Ankara Hükümetinden yana tavır almıştır. Örneğin Adana'da Yeni Adana, Trabzon'da İstikbal, Konya'da Öğüt, İzmir'de Anadolu gazetesi Ankara Hükümeti yanlısı gazetelerden sadece birkaçıdır (Öztürk, 1992, 149–151). Atatürk İnkılâbı'na destek veren ulusal gazetelerin yanında yerel gazeteler de bölgelerinde aktif rol oynamışlardır.

3.a.Yeni Adana ve Türk Sözü Gazeteleri ve Gazetelerin İnkılâplara Desteği

Ekim 1920- Mayıs 1922 arasında Trabzon'da, Kafkas Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Enformasyon Ajansı'nın temsilcisi olarak çalışan K.Yust, 1922'de Tiflis'te “Anatoliskaya Peçat=Anadolu Basını” adıyla yayınladığı kitapta Kemalist Basın hakkında en zengin bilgileri vermiştir. Yeni Adana gazetesi bu listede yerini almış, niteliği ve siyasal eğilimi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sözcüsü olarak geçmiştir (Koloğlu, 1993, 48). Gazete ilerleyen yıllarda kendini milliyetçi gazete olarak tanımlamaktadır (Yeni Adana, 1955).

Mondros Mütarekesi ve işgal döneminde Adana'daki gazeteleri üç grupta incelemek yerinde olacaktır. Birinci grup Milli Mücadeleye destek veren gazeteler ki bu grupta yalnızca Yeni Adana Gazetesi yer alır. İkinci grup gazeteler Milli Mücadeleye karşı olan gazetelerdir. Bu gruptaki gazeteler Ferda, Rehber ve Adana Postası'dır. Ferda gazetesi İstanbul Hükümeti'ne yakındır ve Fransızlarla işbirliği halindedir. Rehber ve Adana Postası ise işgalci yanlısıdır. Üçüncü ve son grup ise azınlık gazeteleridir. Hayistan, Azamarad, Kilikya ve Toros Ermenice gazetelerdir (İslam, 1995, 21–22).

Milli Mücadele aleyhtarı yayın yapan gazetelerin icraatlarına karşı halkı Kuvayi Milliye konusunda bilinçlendirmek için adım atmak gerekiyordu. Bölge halkının gözleri önünde yaşanan kanlı olaylar Milli Mücadele karşıtı gazeteler tarafından haklı gösteriliyor, bu gazetelerin nüshaları, din ve şeriat namına çıkan beyannameler cephele katar giriyordu. Bu yanlı yayınlar karşısında Pozanti'da “Yeni Adana” adıyla bir gazetenin çıkarılması kararlaştırılmıştır. Ahmet Remzi Bey gazetenin resmi formalitesini tamamlamış ve Ferit Celal (Güven) başına getirilmiştir. (Arıkoğlu, 1961, 147–148) Atatürk İnkılâpları'na ilk günden itibaren destek veren Yeni Adana gazetesi, öğretmen Ahmet Remzi Bey ve arkadaşları, Mücavirzade Mustafa Emin Bey'in sahibi olduğu Hayat matbaasında 25 Aralık 1918'de “Adana” adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Gazete sadece üç sayı çıkarabilmiş ve işgal kuvvetleri tarafından kapatılmıştır. Bir süre sonra tekrar açılan gazete toplam dokuz sayı neşredebilmiştir. Gazetenin merkezi Karaisalı'dır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Yeni Adana gazetesinin 9. sayıdan itibaren logosunda "Kilikya Türk ülkesidir"¹ ibaresi yer almıştır. 9 Eylül 1920'den itibaren bu ibare "Adana Türk ülkesidir" şekline dönüşmüştür. Gazete 13.sayıdan itibaren, Zamir Bey² (Damar Arıkoğlu) tarafından Pozantı'da çıkmaya başlamıştır. Başlangıcından itibaren Pazartesi ve Perşembe günleri yayınlanırken, 23 Haziran 1921 tarihiyle "Cuma ve Pazartesinden maada her gün" çıkmaya başlamış, 25 Temmuz'dan sonra savaş sebebiyle kâğıt sıkıntısı çekilmiş ve eldeki kâğıtları tasarruflu kullanma amacıyla haftada 3 gün yayınlanmaya başlamıştır (İslam, 11-12). Gazetenin çıkış aşamasında çekilen zahmet Zamir Bey (Damar Arıkoğlu) tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"...Arkadaşlar bu işi bana tevdi ettiler (vermek, bırakmak), behemahal (mutlaka, ne olursa olsun) teminini talep ettiler. Trene atladığım gibi Konya'ya gittim... Hoca Rifat Efendi'yi medrese buldum... Birlikte hurufatın bulunduğu anbara gittim...Hurufatı hamalın sırtına verip anbardan ayrılırken sevincimden şaşkına dönmüştüm.. Birlikte doğruca tren istasyonuna gidip, bineceğim kompartımana hurufatı güzelce yerleştirdim. Bir müddet sonra tren hareket etti. Pozantı istasyonuna girerken derin bir nefes aldım. Dört gözle muvasalatımı (bir yere ulaşma) bekleyen arkadaşlar sevinç içinde, hurufatı ve pedalı omuzlarında matbaaya taşıdılar. Artık bizim de bir gazetemiz olmuştu. Bir kaç gün sonra Yeni Adana gazetesi intişara (yayımlanma) başladı. Cephelerde, mülhakata (bir bütüne katılanlar, bir merkeze bağlı olan yerler) gerçek malûmat günü gününe gidiyor; Ferda, Adana Postası Gazetelerine de cevaplar veriliyordu..."(Arıkoğlu, 148-149)

"Milli Mücadele'nin başlangıcından bu yana, yaşayan tek Kuva-yı Milliye gazetesi" olan Yeni Adana, 1965'de Amerika Gazete Sahipleri Birliği Vakfı tarafından ABD ve Kanada dışında yayınlanan gazeteler için oluşturulan **"Dünya Basın Başarı Ödülü"**nü almış, 1996 yılında da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nce düzenlenen **"Türkiye Basın Özgürlüğü Ödülü"**nü okurlarıyla paylaşmıştır (www.yeniadana.net).

Türk Sözü³ gazetesinin İmtiyaz sahibi ve Baş Muharriri Ferit Celal⁴ (Güven)'dir. 1894'de İstanbul'da doğan Ferit Celal, Adanalı Celal Ağa'nın oğludur. 1920'de Adana'ya gelerek milli kuvvetlere katılmış, 1927'de Urfa, 1930'da İçel milletvekilliği yapmıştır. Bir süre Türk Ocakları müfettişliği, 1961'de de Anadolu basını temsilcisi olarak Kurucu Meclis üyeliği görevlerinde bulunmuştur (Ener, 1970, 127). Ferit Celal 1920'lerin başında Yeni Adana gazetesinin de başyazarlığını yapmıştır. Türk Sözü gazetesinin Milli Kütüphanedeki koleksiyonunda 1924 yılı gazetenin birinci yılı olarak geçmektedir. Ancak Türk Sözü gazetesi, 1928 yılında "5.senemizi kutluyoruz" yazdığı için yayına başlama yılı 1923 olarak belirlenmiştir. Gazetenin 1966 yılında kapandığı bilinmektedir. Hususi dairesi Sanayi Mektebinde olup, geçmiş nüshaları 20 kuruştur. Gazetenin abonelik şartları Türkiye dışı için de geçerli olduğundan Türk Sözü gazetesi yalnızca Adana ve Türkiye'de değil, başka ülkelerde de okunmuştur (Türk Sözü, 31 Birinci Kânûn (Aralık), 1928). 1941'de Turhan Selçuk'un ilk karikatürleri Adana Türk Sözü gazetesinde çıkmıştır. Aynı tarihlerde Abidin Dino'nun Türk Sözü gazetesinin yöneticiliğini üstlendiği bilinmektedir.

¹ Gazete, Çukurova için "Kilikya" adının Türklüğe ait olmadığına inanarak kullanılmıyorsa da zaman zaman gazetede yer alan haberlerde "Kilikya" ismine rastlanmıştır.

²Zamir Bey'e "Damar" ismi 1934 yılının Ağustos ayında Yalova Kaplıcaları'nda Atatürk'le beraber bulunduğu bir sofrada bizzat Atatürk tarafından önerilmiştir. Atatürk Zamir Bey'in adının temiz bir aileden ve damardan geldiği için "Damar" olarak değiştirmesini söylemiştir. İsim değişikliği aynı yıl içinde yapılmıştır. Bkz: Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961, s. 303-305.

³ Türk Sözü gazetesinin çıkış yılı eldeki mevcut koleksiyondan belirlenmiştir.

⁴Ferit Celal (Güven), Milli Mücadele yıllarında Adana'da Buruk grubu müfrezesi kumandanı ihtiyat zabitidir. Bkz: Arıkoğlu, a.g.e., s. 147-148.

Atatürk İnkılâpları'nın gerçekleştirildiği yıllarda faal olarak çalışan Türk Sözü ve Yeni Adana gazeteleri, inkılâpların öğrenilmesi ve öğretilmesi yönünde destekleyici nitelikte haberler yayınlamışlardır. Bu haberler⁵ Harf İnkılâbı sürecinde de devam etmiştir.

Türk Sözü bayram olarak kabul ettiği harf inkılâbıyla ilgili *"Bu gün asırlar kadar uzun, kıvrıla kıvrıla kafamıza çöreklenmiş bir maziye ademe (bulunmama) gömüyoruz. Yeni Harf İnkılâbı Türk'ün istikbaline doğmuş bir ikbâl güneşidir. Türk Sözü bu günü bayram bilir ve bu bayramı bütün Türk milletine candan tebrik eder"* (TS⁶, 30 Teşrîn-i Sâni (Kasım), 1928) satırlara yer vermiştir. Gazete harf inkılâbından sonraki aylarda da desteğini sürdürmüştür. Türk Sözü, *"Türk Sözü iki aydır sevimli okuyucularının mümâreselerini (alışma) temin için bütün varlığını karşı koymuştur. Son teşrinin son günü de bütün gençliğe ma'kes (akış yeri) olarak, eski harflere uğurlar olsun dedikten sonra, bugün, bu en mübarek bayram gününde tarihin ve medenî dünyanın huzuruna yeni elbisesiyle çıkıyor. Bugün hakiki sevinç ve dernek günüdür. Yaşasın inkılâp."* (TS, 2 Birinci Kânûn, 1928) haberiyle harf inkılâbının coşkusu yaşamış ve yaşatmıştır.

Türk Sözü gazetesi, Genç Cumhuriyetin inkılâplarını desteklerken sadece siyasi, eğitim veya kültürel alandaki inkılâplarla sınırlı kalmamıştır. Sosyal hayatı önemli kılmak için gerçekleştirilmiş inkılâplara sahip çıkmıştır. Örneğin, **"Baio"** başlıklı haberiyle baloları nezahat ve nezaketin ta kendisi olarak tanımlamış, medeni hayatın Türkiye'ye armağan ettiği sosyal inkılâplar alanında baloların önemli bir yer tuttuğunu yazmıştır. *"...Balo, öyle geri fikirli, mazi düşkünü, fazla muhafazakâr insanların tasavvur etikleri gibi bir bit'at (geceleme) değildir... Kibar, içtimâî hayatın inceliklerine vakıf, aynı fikir ve histeki ailelerin neş'e ve sürurları (sevinç) muhakkaktır ki baloda canlanır... İnsan orada tabii hallerin en tabii şekillerini yaşatmağa muvaffak olursa bu medenilik ile tavsif (niteleme) olunabilir..."* (TS, 1 Teşrîn-i Sâni, 1938). Bu yazı 29 teşrin-i evvel tarihinde Türk Ocakları tarafından düzenlenen, kadın ve erkeklerin bir arada katıldığı bir balonun üzerine yazılmıştır. Türk Sözü gazetesi bu şenliği yayınlamakla uygar dünyanın nezaket kurallarının Genç Cumhuriyet için de geçerli olduğunu kanıtlamış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin günden güne çağdaşlaştığını ispat etmiştir.

Yeni Adana yazarlarından A. Nami, Arap alfabesini Cumhuriyet Türkiye'sinde tarih olduğunu, bu alfabenin ikinci "hiyerografli" olarak görüldüğünü ve uygar dünyaya yetersiz kaldığını dillendirerek, Latin alfabesini hayatın ve medeniyetin yazısı olarak adletmiş ve **"Dürbin Arkasında"** başlığı ile Latin alfabesindeki düşüncelerini ana sayfadan vermiştir.

"Türk dilini okunur ve yazılır hale ketirmek için beynelmîlel harflerden iktibas ettiğimiz bugünkü "alfabe" medeni dünyaya karışmak için yaptığımız inkılâbın yüksek eserlerinden birisidir. Her şekli müstakil bir mana ve rümuze işaret iden "hiyeroglif" den sonra pek az terekkî görmüş olan arap harfleri artık cumhuriyet türkiyesinde tarihin malı sırasına geçdi. Biz artık onu ikinci "hiyeroglif" olarak görüyoruz. Konuştuğu gibi yazmayan ve yazdığını okutamayan bir milletin medeni dünyaya karşı ne kadar meçhul kaldığını bize vukûat oçok acı şekilde isbat etti. Artık anladıkki yaşamak hakkını haiz olan bir milletin varlığını anlatmak ve yasadığını his ettirmek için lisan ve onun nakil vasıtalarında tekâmül esastır. İşte yeni türk harfleride bu esasın his ettirdiği ihtiyacdan dogdu. Yazıldığı gibi okunan ve okudugu gibi yazılan bir yazı hayatın ve medeniyetin yazısıdır. Biz türkler bu hakikatı anlamakda bile geç kaldığımızı göre kârlı olduğumuz unutulmamalıdır!" (YA⁷, 20 Teşrîn-i Evvel (Ekim), 1928).

⁵Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerindeki haberler orijinal şekilleriyle aktarılmıştır. Dolayısıyla metin içindeki "bugün, ketirmek, geçdi" gibi kelimelerin yazım şekli hatalı değildir. Latin harflerine geçişin ilk evresinde gazetelerde böyle durumlara karşılaşılmış olmalıdır.

⁶ Metin içinde Türk Sözü gazetesi için TS kısaltması kullanılmıştır.

⁷ Metin içinde Yeni Adana gazetesi için YA kısaltması kullanılmıştır.

Aynı gazete harf inkılâbına halkla, basınla ve meclisle beraber destek olacakları yönündeki tutumlarını "*Şimdiye kadar devam eden harf seferberliği kabul edilen yeni harf kanunu ile harf harbine inkılâp etmiş oluyor el birliğiyle çalışarak intac (sonuç) etmeliyiz*"(YA, 5 Teşrîn-i Sâni, 1928) şeklinde ortaya koymuştur.

İnkılâplara verdiği desteği Muzaffer Timur Taş imzalı "**On birinci seneye girerken de aynı maksatla koşuyor**" başlıklı yazıyla sürdürmüştür.

"...Dağ başlarında, karlar içinde; yağmurlar altında bin bir zahmet ve meşakkatle çıkan "Yeni Adana" memleket ve millet hürriyetini, istiklal ve şerefi müdafa eyliyordu. Son güne kadar istiklal mücadelesine aid olan vazifesini yapan "Yeni Adana" milletinin hürriyet ve istiklaline kavuşmasından sonra inkılâp gazetesi oldu. İnkılâplarımızın her safhasında kendine düşen vazifeyi yapan "Yeni Adana" uhtesine müteveccih (bir tarafa dönen) vazifeyi yaparak on birinci seneye giriyor "...(YA, 25 Kânûn-ı Evvel, 1928).

4. Gazetelerin Harf İnkılâbı'nı Duyurması ve İnkılâbın Adana'da Uygulanması

Her inkılâpta olduğu gibi Atatürk inkılâplarının da sadece ismen ve kanunen yapılması yeterli değildi. Önemli olan inkılâpların halka iyice anlatılıp, uygulanmasıydı. Teoride gerçekleştirilip, pratikte uygulanmayan hiçbir yenilik kalıcı olamaz. Bu bilinçte olan Mustafa Kemal, diğer inkılâplarında olduğu gibi Harf İnkılâbında da kamuoyunun desteğini almak istemiştir. Basın ve medyanın toplum üzerindeki etkisi egale edilemeyeceğinden, en büyük sorumluluk da basın yayın organlarına düşmüştür.

Yeni Adana gazetesi bu sorumluluğu hemen üstlenmiş ve kendisine düşen görevi yerine getireceğine dair sözler sarfetmiştir. "*Yeni harflerin kabul edilmesile en âgır vazifelerden birisinin de gazetelere terettüp (sırası gelme) ittigini görüyoruz. Bu vazifeyi yapmak için gazeter matti ve manevi fedakarlık göstermek mecburiyetindedir. Bunun mükhafatı da halkımızın cehaletten kurtulmasıdır ki bu en büyük seâ, det-tir*"(YA, 6 Eylül 1928).

Harf İnkılâbının ilk adımı, 20 Mayıs 1928'de 1288 sayılı kanunla, Arap rakamlarının kullanılmasına son verilerek, uluslararası rakamların kabulü ile başlamıştır. Türk Sözü gazetesi yeni rakamların kabulünü "*Kabul edilen beyne'l-milel rakamlar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9*" (TS, 20 Haziran 1928) haberiyle duyurmuştur. Yeni Adana gazetesi rakamların kabulüne ve yeni rakamlara sık sık yer vermiştir ve bu rakamları öğrenmenin zorunlu olduğunu okuyucularına hatırlatmıştır. "*Beyne'l-milel Rakam. Bilmeyenler öğrensin, bir sene sonra böyle yazmağa mecburiyet var. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,*"(YA, 19 Teşrîn-i Sâni ve 14 Teşrîn-i Sâni 1928).

Türk Sözü gazetesi Latin Harflerinin Türk diline nasıl uyarlanacağını, hangi seslerin hangi harfleri karşılayacağını belirlemek üzere oluşturulan encümeni "**Latin Harfleri Hakkında**" isimli manşetiyle okuyucularına duyurmuştur.

"Tetkikatda bulunmak üzere üç kişilik tâli bir encümen teşkil etmiştir. Latin harflerinin tarz-ı tatbiki hakkında bir proje ihzârına me'mûr edilen komisyon bu gün Maarif Vekâleti'nde Tâ'lim ve Terbiye reisi Mehmed Emin Bey'in riyasetinde mesâisine başlamıştır. Komisyon bu ictimâ'da tarz-ı mesâisini tesbîte mâ'tûf (eğilmiş, yöneltmiş) müzakerâtda bulunmuş ai'nen ve tâ'dilen (değiştirilerek) alınacak harfler hakkında tedkikât için Ragıb Hulusi, Cevad ve İbrahim Grandi Beylerden mürekkeb bir tâli encümen teşil etmiştir. Bu encümenin hazırlayacağı rapor ikinci ictimâ'da müzakere edilecektir" (TS, 28 Haziran 1928).

Türk Sözü gazetesi dil komisyonunun kurulduğunu haber verirken Yeni Adana gazetesi de beş altı gün sonra encümenin kararlarının kabul edildiğini yazmıştır. "*Dil heyetinin tesbit ettiği yeni âlfabe ve imla kâ-ideleri gâzi hazretlerinin son defâ riyasetlerinde toplanan mebus, üdeba*

(yazarlar), *muharrir ve mütehasısalar huzurile kabul edilmiştir*”(YA, 2 Eylül 1928). Yeni Adana gazetesi dil encümeninin kararını verirken Latin harflerinin kabulüyle imlamızın kolaylaştığını ve sadeleştiğini dile getirmiştir. “*Gazi hazretlerinin tasvip ve dil Encümeninin kararı ile k, g, harfleri ile bazen birlikte kullanılan (h) harfinin bundan sonra kullanılmaması kabul edilerek İmlamız tamamen sade bir şekil aldı*”(YA, 2 Teşrîn-i Evvel 1928). Latin harflerinin ve yeni imla kurallarının hızla öğrenilebilmesi için eskiyi unutturmak zorunluymuştu. Arap alfabesini toplumun zihninden silmek, iki alfabe arasındaki karışıklığı ortadan kaldıracaktı. Bu sebeple de gazetelerin, dergilerin, ilanların, tabelaların, ders kitaplarının ve diğer matbu yayınların, vesikaların hepsinin yeni alfabeyle yazılması gerekiyordu. Yeni Adana gazetesi de bu durumu “*Muhterem okuyucularımıza verilen mevsuk (güvenilir) haberlere göre iki ay sonra gazeteler tamamen yeni harfle çıkacaktır. Binâen aleyh yeni harflere çok çalışmak lazımdır*”(YA, 28 Eylül 1928) ve “*Dahiliye vekaletinin tamimine göre birinci teşrinden itibaren resmi muhaberât yeni Türk imlasıyla yapılacaktır o suretle hazırlanalım*”(YA, 1 Teşrîn-i Evvel 1928) haberleriyle duyurmuştur ve Adana halkına hazırlık yapması için zaman tanımuştur.

Türk Sözü gazetesi “*Cumhuriyet Halk Fırkası Heyet-i Umumiyyesi. Dün Baş Vekil İsmet Paşa hazretlerinin riyâsetleri altında ictimâ’ etti. Yeni harf kanûnunun meclisin ilk celsesinde kabul ü karargir oldu*”(TS, 1 Teşrîn-i Sâni 1928) başlığıyla Latin harflerinin ilk celsesinin kabul edildiğini, bu kanunla iki ay gazetelerin hem Arap hem de Latin harfleriyle çıkacağı iki aydan sonra tamamen Latin harfleriyle basılacağını yazmıştır. Yeni Adana gazetesi de “*Halk Fırkası Grubu Dün İctima Etti. Yeni Harflerin meclisin ilk celsesinde kabulüne karar verildi. Gazi Hazretleri bu gün saat 14’te Büyük Millet Meclisini küşâd (açma) buyuruyorlar...*”(YA, 2 Teşrîn-i Sâni 1928) haberiyle yeni harflerin kabulünü duyurmuştur.

Türk Sözü gazetesi, 1 Kasım 1928’de yani Harf Kanunu’nun resmi gazetede yayımlanmasından iki gün önce Mustafa Nuri’nin köşe yazısında, Arap harf ve terkiplerinin Türkçenin özünü esir aldığını, Türkçe kelimelerin terkipler için boğulduğunu yazmıştır. İnkılâbla beraber Türkçe lisanı çelik gibi metin, elmas kadar saf haline geldiğini, hükümetin esirlik halkalarını birer birer kopardığını söylemiştir. Nuri, şimdiye kadar Arapın bir kelimesine bile dokunamazken şimdi dilin hür lüğünün alkışlandığını ve gerçek kurtuluş saatinin geldiğini dillendirmiştir (TS, 1 Teşrîn-i Sâni 1928).

Yeni harf kanunu 1353 kanun numarasıyla (Resmi Gazete, 3 Teşrîn-i Sâni 1928) resmi gazetede de aynen yayımlanmıştır. Türk Sözü gazetesi de yeni harf kanunu tam metin olarak vermiştir.

1- Şimdiye kadar Türkçe’yi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cedvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) ünvan hukuku ile kabul edilmiştir.

2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bi-l-cümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü muameleye konulması mecburidir.

3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muâmelâtında tatbiki tarihi 1929 Kanun-i sânisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak tahkiki ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbû muamelat cetvel ve defterlerinin 1929 Haziranı ibtidâ’sına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilebilecek tapu, kayıtları ve senedleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı ibtidâ’sından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

4- Halk tarafından vaki müracatlardan eski Arab harfleriyle yazılı olanların kabul 1929 Haziranın birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi kanun-i evvelin ibtidâ’sından itibaren

Türkçe hususi veya resmi levha tabela, ilan, rakam ve sinema yazıları ile kezalik Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

5- 1929 Kanun-i sânisî ibtidâ'sından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

6- Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı ibtidâ'sına kadar eski Arab harflerinin sitenografi makamında is'timali haizdir devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitab, kanun, talimatname defter, cedvel kayd ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı ibtidâ'sına kullanılması haizdir.

7- Para ve hisse senedleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul vesair kıymatli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

8- Bi-l-umûm bankalar imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 kanun-i sâninin birinci günü geçemez. Şu kadar ki halk mezkûr müesseseler 1929 Haziranı vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseseler ellerinde mevcûd eski Arap harfleriyle basılmış defter, cedvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı ibtidâ'sına kadar kullanılması haizdir.

9- Bütün mektepler Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

10- Bütün neşri tarihinden muteberdir.

11- Bu kanun ahkâmını icraya icrâ vekilleri heyet-i memurdur"(TS, 2 Teşrîn-i Sâni 1928).

Yeni Adana gazetesi de yeni harflerin kabul edildiğini Adana halkına bildirmiş ve "En az zamanda okumak yazmak isteyenler, derhal pamuk pazarında Mehmed Rasim Bey'In dershanesine gitsinler. Hem gündüz ve hem gece dersleri var"(YA, 7 Teşrîn-i Sâni 1928) diye yazarak Adana'da okuma yazma seferberliğini başlatmıştır.

Türk Sözü gazetesi de, "Türk Harflerinin Kanuniyet Kazanması memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır"(TS, 4 Teşrîn-i Sâni 1928) haberini duyururken bir gün sonra da yeni kanunun hızlıca uygulanması gerektiğini yazmıştır. "Türk ordusunun kahramanca savletine (saldırma) dayanamayarak tuz buz olan Yunan ordusu gibi Arap harflerini de kafasından ve bütün varlığından söküp atmak ve orayı Gazi'nin bize sunduğu ilmi ve medeni dünyanın harflerini koymaktır. Bu dakikadan itibaren hükümete yeni Türk harfleriyle müracaat edebileceğiz, hükümet de 1 Kanun-ı Sânidenden sonra muâmelâtını Arap harfleriyle yapamayacak, gazeteler 27 gün sonra tamamen yeni Türk harfleriyle çıkacaktır. Her tarafta müntahibleriyle (seçen, seçmen) temas eden B.M.M Azaları çok acele olarak bu kararı verdi, Niçin? Çünkü çok acele hareket lazımdı. Çünkü seneleri saatlerin içine sığdıran büyük inkılâbın şîarı buydu"(TS, 5 Teşrîn-i Sâni 1928).

Harf kanununun maddelerinde yazıldığı gibi inkılâbdan sonra gazeteler, kitaplar, devletle yapılan yazışmalar, reklam tabelaları, nüfus cüzdanları Latin harfleriyle yazılacaktı. Yeni adana gazetesi bu haberlere şu satırlarla yer vermiştir: "Yeni harf harbine hazır olalım. Üç hafta sonra gazeteler tamamen yeni harfle çıkacak ikinci kanundan itibaren de memurlar muâmelâtı bununla yapacaklardır. Muhterem halkımıza: nihayet iki ay sonra bizi tamamen irfan hayatına yetiştirecek olan harflerimizi tatbik edeceğiz binaen aleyh çabuk öğrenelim"(YA, 10 Teşrîn-i Sâni 1928). Gazete bu tarihten itibaren liselerin ikinci devre ders kitaplarının da Latin harfleriyle basılacağını (YA, 14 Teşrîn-i Sâni 1928) okurlarına haber vermiştir.

Aynı tarihlerde Türk Sözü gazetesi de gayrimüslim tabelacıların Türk tabelacılarından daha çok rağbet görmesini eleştirirken bu durumun Türk ekonomisine zarar verdiğini (TS, 7 Teşrin-i Sâni 1928) dillendirmiştir.

Adana'da yeni harflerin hızla öğrenildiğini kanıtlamak isteyen Türk Sözü gazetesi Kazım Paşa⁸'nin Adana gezisinde karşılaştığı bir olayı şu satırlarla aktarmıştır:

“Yeni Türk Harfleri ile alakanın derecesini yakından takip etmek üzere gizlice Adanamıza gelen Paşa Kazım Beyi, dün başmuharririmiz, pek neşeli olarak çarşıda görmüş selam, mülakat ricası ve hatta sualini bile beklemeden, “Gel muharrir bey pek neşeliyim anlatayım demiş ve hemen söze başlamış”: Şüphe yok ki her vilayet kadar belki daha fazlasıyla her hususta Adananız ileri gitmektedir, yalnız merak bu ya! Doğrusunu söyleyeyim ben dün akşam geldim. Yeni Türk harfleri ile Adanalıların alakasını bizzat görüp anlamak arzusuyla çarşı içinde karanlıkça ve içinde müşterisi bulunmayan bir nohutçu (humuşçu) dükkânına girdim. Kendime yabancı ve gayet sağır, işitmez bir adam rolü vererek ne pişirdiğini sordum. Cevaben nohut ezmesi diye bağırdı, anlamadım, Arapçasını bağırdı hiç anlamadım. Böyle benim gibi yabancı bir müşterisini kaybetmek istemeyen dükkâncı ne kadar bağırsa işittiremeyeceğini kestirerek çok müteessir görünüyordu. Bir iki saniye sonra aklına ehemmiyetli bir mesele gelmiş gibi sıçradı, hızlı hızlı giderek çekmecesini açtı. Yeni alfabe olduğu anlaşılan bir kitabı açarak bir takım bir takım kelimeler aradı, sonra bir tarafı beyaz bir kağıt parçasına bir şeyler yazarak önüme bıraktı. Dikkat ettim yazılan kelimeler yeni harflerle yazılmış (nohut ezmesi) cümlesi idi. Gel arkadaş dedim sen ölmezsin, ben sağır değilim, mahzâ (tam, kesin) bu meseleyi anlamak için yapmıştım dedim. O sevinçle 75 kuruşluk nohut ezmesi yemişim. Şimdi midem o kadar karıştı ki adeta Arap harflerine döndü” (TS, 8 Teşrin-i Sâni 1928).

Adana'nın her köşesinde Latin harflerini hızlıca öğretmek için gece kursları, konferanslar ve halk dersleri verilirken hapishanedeki mahkûmlar da unutulmamıştır. Türk Sözü gazetesi hapishanede harf seferberliğine manşetten yer vermiştir.

“Hapishanedeki yeni harf kursları faaliyetlerine devam etmektedirler. El-yevm üç kurs hali faaliyette olup bunlardan birisi 40, diğerleri 30'ar mevcutlu bulunmaktadır. Cumartesi günü sabahleyin saat dokuzda birinci ve ikinci kursların, öğle sonu on dörtte üçüncü kursun imtihanları icra edilecektir. Ertesi gün de otuzar mevcutlu iki kurs daha açılacaktır. Bu kursların levazımı tedrisiyesi evvelce Halk fırkası tarafından verilmiştir... Hapishanede bir de tabelecilik atelyesi açılmıştır. Bu atelyede çok güzel va san'atkârane levhalar gayet ucuz fiyatla yapılmaktadır. Hem ucuz levha yaptırmak, hem de bu müteşebbis sanatkârlara yardımda bulunmak üzere, ihtiyacı olanların tercihen hapishaneye müracaat edeceklerini umuyoruz”(TS, 29 Teşrin-i Sâni 1928).

Haberden de anlaşıldığı gibi Adana hapishanesinde Latin harflerini öğrenenler tarafından tabelacılık sanatı meslek haline getirilmiş böylece hem yeni harfleri öğrenme merakı artmış hem de Türk ekonomisi canlanmıştır.

Türk Sözü gazetesi Adana ve Türkiye haberlerini okuyucularına iletirken Yeni Adana'da, Harf İnkılâbının uluslararası yankısını kaleme almıştır. *“Türkler tarafından Arab alfabesinin ilmü'l-tedric (derece derece) terk olunması en şayan-ı dikkat hadiselerden biridir. Polonya basını haberi “...fesin kâmilten ilgasından ve terki Anadolu'da derebeylik siyasetini teşkilatının kamilen*

⁸Adana'yı ziyarete gelen Kazım Paşa'nın Kazım Karabekir, Kazım Fikri Özalp veya başka bir Kazım Paşa mı olduğu belirlenememiştir. Türk Sözü gazetesinin 8 Teşrin-i Sâni 1928 tarihli haberinde Kazım Paşa'nın Adana şehrine geldiği, paşayı karşılama töreninde vali, belediye reisi, polis müdürü ve dostlarının olduğu duyurulmuştur.

lağyından sonra işte Latin alfabesi Türkçenin yazı eserlerinde tatbik olunuyor"(YA, 16 Teşrin-i Sâni 1928) diyerek harf inkılâbından övgüyle bahsetmiştir.

Yeni Adana gazetesi "Avrupa Ne İle Meşgul Yeni Türk Harfleri" başlıklı haberiyle Bulgaristan ve Amerika basınlarındaki haberlere yer vermiştir. Bulgar basını, "Asya Avrupalılaşıyor; şimdiki kadar şarklı olduğu halde garb milletlerinin harfini, kanunlarını... kabul ederek garbli olmağa teşebbüs ediyor. Avrupa'ya en yakın olan Türkiye ilk defa ... işaretini vermiş, halika ve haremelerini kapı dışarı etmiş, fesi, feraceyi kaldırmış, ... zevcatı lağv etmiş, en nihayet bazı nehir istakozları gibi sağa sola yalpa vuran Arab harflerine yol vermiştir"(YA, 27 Teşrin-i Sâni 1928) haberiyle Türkiye'deki inkılâpları yakından takip ederken, New York Times ise "...Son tahsil devresinde okuduğu eğri büğrü harfli ve Türkçe'ye tatbik edildiği zaman zaman pek çok manalı ve öğretilmesi güç Arab harfleri ile yazılmış kitaplar, asırlarca evvel bu harfleri kabul etmiş olan padişahlar gibi maziye karışmıştır..."(YA, 27 Teşrin-i Sâni 1928) Türk çocuklarının öğrenilmesi zor olan Arap harflerinden kurtulmasından dolayı okulu daha çok seveceklerini yazmıştır.

Yeni Adana, Kahire'deki El-Siyasa gazetesinde "Ömer" (YA, 29 Teşrin-i Sâni 1928) imzalı makaleyi yayımlayarak dış basında Yeni Türk harfleriyle ilgili yansımaları seri halinde vermeye devam etmiştir. Bu gazete de Latin harfleri kanunu maddeler halinde sıralanmış ve yeni harflerin eskiye oranla daha kolay ve anlaşılır olduğunu duyurmuştur.

İlerleyen aylarda Türk Sözü gazetesi de yeni alfabenin uluslararası yankılarına yer vermiştir. Kahire'de çıkan Errabitat-üşşarkiye mecmuası ve Amerika'daki Filadelfiya (Philadelphia) Rikort gazetesi, Kurtuluş Savaşından zaferle çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nde kabul edilen harf kanunu ve halkın yeni harfleri şevkle öğreniyor olduğunu yazmıştır (TS, 9 Birinci Kânûn 1928).

Yeni Türk harflerinin kabulünden sonra millet mektepleri açılmış, halkın hızlı ve doğru bir şekilde Latin harflerini öğrenmesi için Türkiye genelinde bir seferberlik ilan edilmiştir. Yeni Adana gazetesi Ankara ve İstanbul'da millet mekteplerine kaydolanları niceliksel olarak okurlarına bildirmiştir. "Yeni Harflerin öğrenilmesi için bütün memlekette faaliyetle çalışılmaktadır. Millet mekteplerine yalnız İstanbul'da kaydolunanların miktarı kadın erkek iki yüz bindir. Millet mekteplerinde bu kış zarfında 400 bin kişinin okutulması için tertibat alınmaktadır. Millet mektepleri teşkilatı için yapılan içtimada okumak yazmak bilmeyenlerin tesbit ve bildiklerini iddia edenlerin imtihana tabi tutulması kararlaştırılmıştır"(YA, 26 Kânûn-ı Evvel 1928).

Yeni Adana, Adana'da açılan kurslardan ikisinin İstiklalde, ikisinin de Cumhuriyet, birisinin de Seyhan mektebinde olmak üzere memurlar için yeniden beş kurs açıldığını ve 8 Aralık'tan itibaren tedrisata başladığını (YA, 9 Kânûn-ı Evvel 1928) yazmıştır.

Yeni Adana gazetesi 1 Kanuni sânide millet mektepleri açılacağını, bu büyük nimetten istifade etmek herkes için bir borç olması gerektiğini, 16 yaşından "45" yaşına kadar her vatandaş ilk mekteplere müracaat etmek zorunda olduğunu (YA, 26 Kânûn-ı Evvel 1928) okurlarıyla paylaşmıştır. Gazete, "Yeni Adana matbaası Türk harflerile iş kabul etmeye başladı. İşlerinizin eyi ve ucuz olmasını çapuk yapılmasını arzu ederseniz hemen matbaamıza müracaat ediniz"(YA, 30 Kânûn-ı Evvel 1928) artık reklam ve ilanların Latin harfleriyle verileceğini duyurmuştur. Gazete aynı tarihlerde Adana'da 93 millet mektebinin ve 225 dershanenin açılacağını, memurların yeni harflerden sınava gireceklerini de duyurmuştur (YA, 30 Kânûn-ı Evvel 1928).

SONUÇ

Dünyada gerçekleştirilen reformların kökenine bakıldığında hemen hemen hepsinin bir hazırlık süreci ve hazırlayıcı etmenlerinin var olduğu görülür. Avrupa; hümanizm, bilimsel uyanış,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

liberalizm, akılcılık gibi serüvenleri zamana yayarak yaşarken, Osmanlı Türkiye'si, rönesans, reform, aydınlanma sürecini yaşamamış, dolayısıyla tepeden inme değişikliklere de uyum sağlayamamıştır. Atatürk İnkılâplarının belirli hazırlık süreci olmuşsa da bu süreç Avrupa'daki gibi uzun yılları kapsamamıştır.

İnkılâplar, Türk halkının 1.000 yıl önce Çin'den vazgeçip İslamlaşa döndükleri zaman başlamış olan Batı'ya doğru yürüyüşün bir adımı olmuştur (Lewis, 2004, 476–479). Atatürk inkılâpları sosyal yapıyı değiştirmek üzere uygulanan stratejiler bütünüdür. Uygun strateji marifetiyle eylemler istenilen yönlere sevk edilmiş ve sosyal reformlarla toplum yenilenmiştir (Dönmezer, 2004, 19–20). Atatürk inkılâpları Türk toplumunun yapısında önemli değişiklikler yaratmıştır. Dil inkılâbı da bu değişikliklerden bir tanesidir. Konfüçyüs'ün; “Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatmaz. Düşünce, gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez, bu nedenle hiçbir şey dil kadar önemli değildir” öğretisi de dilin toplumdaki bütün katmanları ve kurumları ne derece ilgilendirdiğini göstermektedir. Dilin değişiminde dini, sosyal ya da siyasi sebepler olsa da en büyük neden kültür ve kültürel olaylardır. Dil ve alfabe değişikliği birtakım kurumlar aracılığıyla topluma ulaştırılmıştır. Bu kurumlardan en önemlisi şüphesiz basın kurumlarıdır. Basının bugün de olduğu gibi her dönemde toplum üzerindeki etkisi inkılâplar sürecinde de görülmüştür. Gazete haberlerinden de anlaşıldığı gibi ulusal ve yerel basının inkılâpların özümsemesindeki payı büyük olmuştur.

Harf inkılâbının kabulü ve uygulama süreci Adana basınında, sürekli ve etkileyici yankı uyandırmıştır. Dönemin yerel gazeteleri dönem uygulamalarını bölgelerine vakit kaybetmeden taşımışlar ve inkılâpların toplumun her katmanına yerleşmesi amacıyla yoğun çaba sarf etmişlerdir. Halkın tek haber alma kurumu olan gazetelerde sık sık çıkarılan kanunlara ve uygulama yöntemlerine yer verilmiş, Adana halkının yeni harfleri bir an önce öğrenebilmesi adına gazeteler uyarıcı ve öğretici model olmuşlardır.

Yeni Adana gazetesi kuruluşundan itibaren Milli Mücadeleye sahip çıkmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da genç devletin her alandaki yapılanmasını desteklemiştir. Gazetenin kurucusu Ahmet Remzi Yüreğir ve bir dönem gazetenin yayımlanma görevini üstlenen Zamir Bey'in (Damar Arıkoğlu) Milli Mücadele ve sonraki dönemlerdeki faaliyetlerine bakıldığında Yeni Adana gazetesinin Atatürk ve Cumhuriyete ne denli bağlı olduklarını anlamak zor değildir. Yine Türk Sözü gazetesinin sahibi Ferit Celal Güven de bizzat Milli Mücadele'ye katılan ve bir dönem de Yeni Adana gazetesinin başyazarlığını yapan bir ihtiyat zabıtidir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yayın hayatına başlayan Türk Sözü gazetesi rejimin, inkılâpların ve Türkiye'yi ilgilendiren her türlü gelişmenin haber vericisi olmuştur.

Özellikle inkılâpların tanıtımı ve yerleşmesi adına Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerinin yaptıklarını sütunlarında görmek mümkündür. Harf kanunuyla beraber yeni harflerin çok hızlı bir şekilde öğrenilmesi için sayfalarında hemen hemen her gün “Yeni Harflerin Tatbiki” ile ilgili alıştırmalara yer vermişlerdir. Bu aşamada en ağır görevin basına düştüğünün farkında olan gazeteler, bu ağır görevi yerine getirmek için maddi manevi her türlü fedakârlığı göstereceklerini vurgulamışlardır. Harf kanunuyla birlikte Adana'da açılan kursları, millet mekteplerini, ders saat ve mekânlarını bölge halkına duyurmayı görev edinen bu gazeteler, yeni harflere geçilmesinin Türk dilinde sadeleşmeyi sağlayacağını ve anlam karmaşasının ortadan kalkacağını sık sık dile getirmişlerdir. Ayrıca gazetelerde yeni harflere geçiş gününü bayram olarak kabul edilmesi inkılâba verilen desteğin kanıtıdır. Latin Harflerinin kabul edilmesi gazetelerde, Türkiye'nin çağdaş medeniyetler seviyesine erişmesinin ilk ve en önemli adımı olarak zikredilmiştir. Gazetelerde yayımlanan köşe yazılarında, Harf İnkılâbıyla beraber Türk dilinin çelik gibi metin, elmas kadar saf haline geldiğini, hükümetin esirlik halkalarını birer birer kopardığı söylenmiştir. Ayrıca Yeni

Adana ve Türk Sözü gazeteleri harf inkılabının yurt dışı basınında uyandırdığı etkilere de yer vererek, Atatürk inkılaplarının yurtiçinde olduğu kadar yurt dışında da ne derece önemli ve etkili olduğunu kanıtlamışlardır.

EKLER

EK.I.Yeni Harf Kanunu'nun Meclisin İlk Celsesinde Kabul Edilmesi.

Kaynak: Türk Sözü, 1 Teşrin-i Sâni 1928.

EK. II. Yeni Harflerin Meclisin İlk Celsesinde Kabulü.

Kaynak: Yeni Adana, 2 Teşrin-i Sâni 1928.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

1.Kitaplar ve Makaleler

- AKALIN, H.Ş. (2002). Cumhuriyet Döneminde Türkçe, **Türkler Ansiklopedisi** içinde (ss.15-53), c.18, Edt: Hasan Celal Güzel vd., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** (1997) c.II, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1.
- ARIKAN, A. (2009 Kasım). Bilimsel Yönden Harf Devriminin Haklılığının Kesin Kanıtı Olarak Harf Devriminin Türk Basınına Somut Etkileri. **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu** içinde (ss.82–88). Edt: Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- ARIKOĞLU, D. (1961). **Hatıralarım**, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.
- BABACAN, M. (2009). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Alfabe Tartışmaları. **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu** içinde (ss.30–36). Edt: Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- BARAN, T.A. (2009 Kasım). Çağdaşlaşma Aracı Olarak Harf İnkılâbı. **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu** içinde (ss.114–123). Edt: Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- BAYDAR, M. (1973). **Atatürk ve Devrimlerimiz**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı.
- ÇELİK, K. (2009). Türk Basın ve Yayımında Harf İnkılâbı. **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu** içinde (ss.89–108). Edt: Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- DEVELLİOĞLU, F. (2004). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Haz: Aydın Sami Güneşal, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DÖNMEZER, S. (2004). Atatürk İnkılâpları ve Sosyal Değişme. **Atatürk Düşünce El Kitabı I**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ENER, K. (1970). **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**. Ankara: Türkiye Kuvayı Millie Mücahit ve Gazileri Cemiyeti.
- GÜLMEZ, N. (2006). **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar**. İstanbul: Alfa Aktüel.
- İSLAM, İ. (1995). **Milli Mücadelede Yeni Adana Gazetesi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Prof. Dr. Enver KONUKÇU (Danışman), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KATOĞLU, M. (2008). Cumhuriyet Türkiye'si'nde Eğitim, Kültür, Sanat. **Türkiye Tarihi-Çağdaş Türkiye (1908-1980)**. Yay.yön. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- KOLOĞLU, O. (1993). **Türk Basını Kuvayı Millie'den Günümüze**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KOLOĞLU, O. (2009). **"Bilimselden "Medyatik" e Tarih**. İstanbul: Destek Yayınevi.
- LEVEND, A.S. (1949). **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- LEWİS, B. (2004). **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. Ankara: TTK.

- MAHMUDOVA, G. (2009 Kasım). Eski Türk Alfabelerine Bir Bakış. **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu** içinde (ss.46–53). Edt: Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- OKÇABOL, R. (1999). Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi. **75 Yılda Eğitim**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÖZEL, E. (2007). **Atatürk Dönemi Türk Eğitim Programları**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yrd. Doç. Dr.Necati AKSANYAR (Danışman), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.
- ÖZTÜRK, Y. (1992). Yerel Anadolu Basını. **Yerel Basın Kurultayı** içinde (ss.149–154). Adana: Çukurova Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 2.
- TUNCA, E.A. (2006 Aralık).Türk Harf Devriminin Halka Tanıtım Çalışmaları. **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Ş. (2000). **Atatürk ve Harf Devrimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3.Baskı.
- <http://www.yeniadana.net/web/hakkimizda.aspx?pgid=12>. ErişimTarihi: 12 Aralık 2012.

2.Gazeteler

- Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1928.
- Hâkimiyet-i Milliye, 2 Eylül 1928.
- Resmi Gazete, 3 Teşrîn-i Sâni (Kasım)1928 (Cumartesi).
- Türk Sözü, 20 Haziran 1928 (Çarşamba).
- Türk Sözü, 28 Haziran 1928 (Perşembe).
- Türk Sözü, 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe).
- Türk Sözü, 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe). “Baio”.
- Türk Sözü, 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe). Mustafa Nuri, “Sös Derleme”.
- Türk Sözü, 2 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Cuma).
- Türk Sözü, 4 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Pazar). “Reis-i Cumhur Hazretlerinin İrâd (söyleme) Buyurdukları Tarihi Nutuk”.
- Türk Sözü, 5 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Pazartesi). “Harf Kanunu”.
- Türk Sözü, 7 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Çarşamba). Tonguç, “Türk Sanatkârları”.
- Türk Sözü, 8 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe). “Paşa Kazım Beyle Mülakat”.
- Türk Sözü, 29 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe). “Şayan-ı Tebrik Bir Muvaffakiyet”.
- Türk Sözü, 9 Birinci Kânûn (Aralık) 1928 (Pazar). “Harf inkılâbımızın memleket haricindeki akisleri”.
- Türk Sözü, 30 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Cuma).
- Türk Sözü, 31 Birinci Kânûn 1928.
- Yeni Adana, 1 Eylül 1955.

- Yeni Adana, 2 Eylül 1928 (Pazar).
- Yeni Adana, 6 Eylül 1928 (Perşembe).
- Yeni Adana, 28 Eylül 1928 (Cuma).
- Yeni Adana, 20 Teşrîn-i Evvel 1928 (Pazar). A.Nami, "Dürbin Arkasında".
- Yeni Adana, 1 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1928 (Pazartesi). "Yeni imlayı çabuk öğrenelim 1 Teşrînde Resmi muhâberât bununla olacak".
- Yeni Adana, 2 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1928 (Salı). "İmlamız Daha Ziyade Kolaylaştı! Hemen Öğrenelim".
- Yeni Adana, 2 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Cuma).
- Yeni Adana, 5 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Pazartesi).
- Yeni Adana, 7 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Çarşamba). "Yeni Harflerle".
- Yeni Adana, 10 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Pazar).
- Yeni Adana, 14 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Çarşamba).
- Yeni Adana, 16 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Cuma).
- Yeni Adana, 19 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Pazartesi).
- Yeni Adana, 27 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Salı).
- Yeni Adana, 29 Teşrîn-i Sâni (Kasım) 1928 (Perşembe). "Türkiye'de Yeni Harfler".
- Yeni Adana, 9 Kânûn-ı Evvel 1928 (Pazar).
- Yeni Adana, 25 Kânûn-ı Evvel 1928 (Pazar). Muzaffer Timur Taş, "On birinci seneye girerken de aynı maksatla koşuyor".
- Yeni Adana, 26 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1928 (Çarşamba).
- Yeni Adana, 30 Kânûn-ı Evvel (Aralık)1928 (Pazar).